

# Медична етика, деонтологія і право.



**“МЕДИЦИНА ВОІСТИНУ Є САМЕ  
НАЙРОЗУМНІШЕ ІЗ ВСІХ  
МИСТЕЦТВ”**

**Гіппократ**

А. П. Чехов писал о профессии  
врача: «Профессия врача - это подвиг, она  
требует самоотвержения, чистоты души и  
чистоты помыслов»

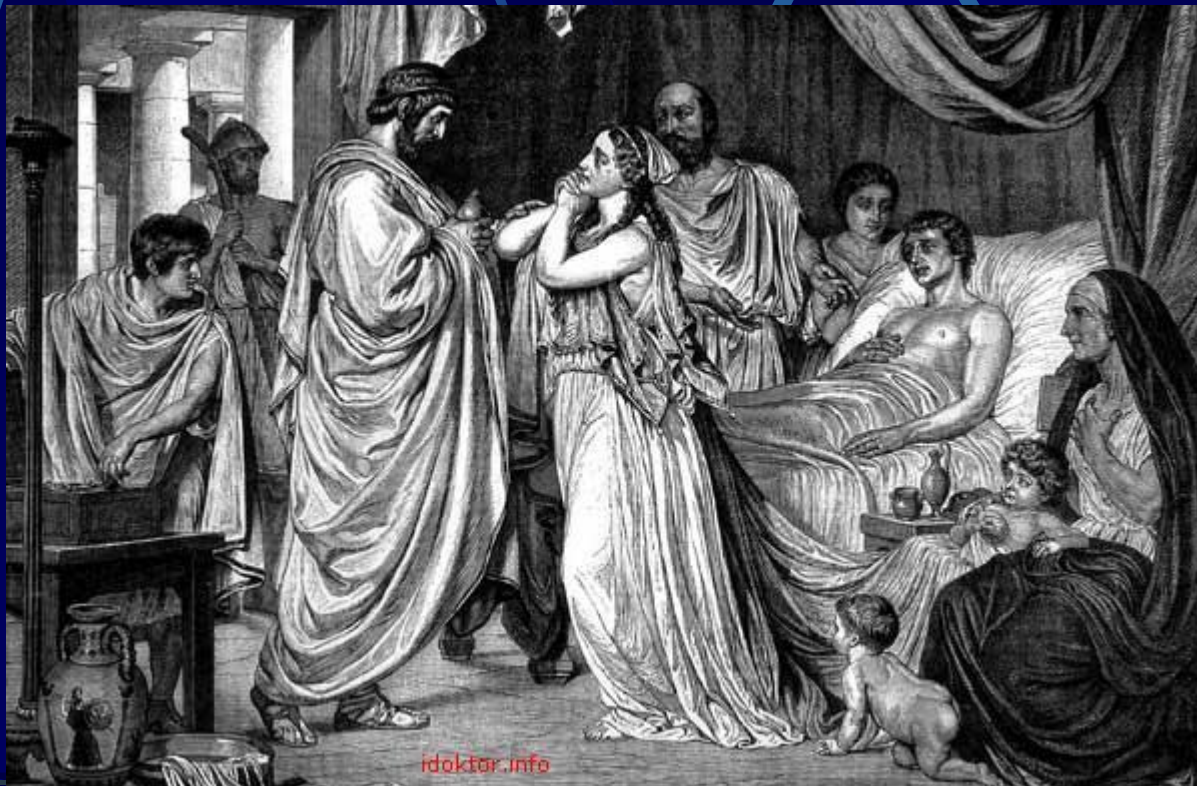


# **І. Поняття “етики”.**

## **Визначення деонтології.**

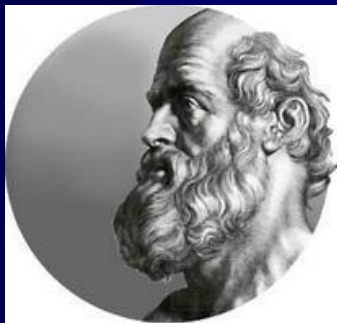
**Під *етикою* розуміють науку про суть, закони виникнення, розвиток і функції моралі, про відносини між людьми і обов'язки, які випливають з цих відносин.**

**Вперше термін «етика» застосував  
Аристотель, який розумів її як  
філософію моральної поведінки людей.**





*Медицина етика* (лат. *ethica*, грец. *ethice* – вивчення моральності, моралі) - це вчення про роль моральних засад у діяльності медичних працівників, про їх високогуманне ставлення до людини як необхідну умову успішного лікування хворого.



Основний принцип моралі  
медичного працівника — це  
гуманізм. Медичному  
працівникові мають бути  
притаманні чуйність, увага до  
хворого, намагання виправдати  
його довір'я.

## Медичний працівник повинен:

- не лише сумлінно виконувати свої обов'язки щодо хворого, але й
- боротися за фізичну досконалість і психічне здоров'я людей,



# Медичний працівник повинен:

- проводити профілактичну і санітарно-просвітню роботу,
- зберігати лікарську таємницю,
- надавати медичну допомогу хворому незалежно від його національної та расової належності, політичних і релігійних переконань тощо.



## *Медицина деонтологія*

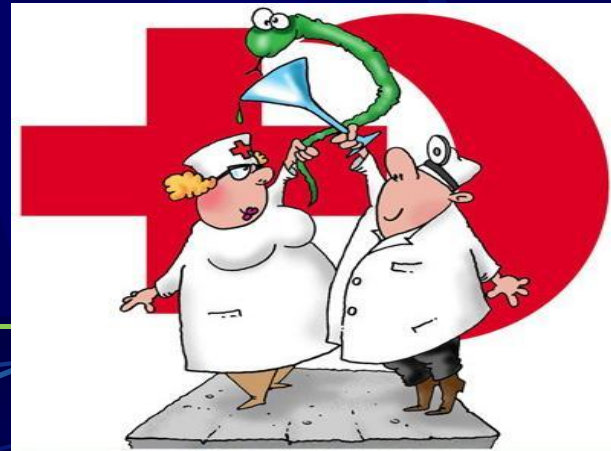
(грец. **deon** – довг) – вчення про професійний обов'язок і принципи поведінки медичного персоналу, спрямовані на створення сприятливих умов одужання хворого.

Основоположником  
деонтології Ієремією Бентаном  
у **1834** р. опублікована праця  
“Деонтологія, або наука про  
мораль.”



Основою деонтології є адміністративно-регламентуючі форми (накази, інструкції) норм поведінки медпрацівників, їх професійних обов'язків і організації лікувально-діагностичного процесу.

Суть деонтології можна  
викласти такими словами:  
«До хворого треба ставитись  
так, як ти хотів би, щоб  
ставились до тебе».



Предметом деонтології є:

- взаємини медика і хворого в системі охорони здоров'я;
- взаємини медичного працівника і суспільства – держави;

- взаємини між медиками (лікарями, мед. сестрами) у колективі;
- взаємини лікаря і мікросоціального середовища (родичі, сусіди, співробітники) хворого;

- ставлення лікаря до себе,  
його самооцінка, оцінка ним  
своєї діяльності.



Юридичними засадами деонтології є Конституція України, а також “Основи законодавства України про охорону здоров’я”, введені в дію Постановою Верховної Ради України **19** листопада **1992** р.



Міжнародне правове забезпечення  
деонтології: “Женевська  
декларація” (1948),  
“Міжнародний кодекс медичної  
етики” (1949), “Хельсінсько-  
Токійська декларація” (1964),  
“Сіднейська декларація” (1969).

**1. Клятва Гіппократа**  
**(жив 460-377 рр. до Р.ХР на**  
**острові Кос) – вперше**  
**систематизував правила медичної**  
**етики на основі досвіду медицини в**  
**своїй клятві в книгах „О виче“, в**  
**„Афоризмах“..**

## 2. КОДЕКС МАЙМОНІДА

– єврейський учений, філософ та лікар **(1135-1204)**, іспанець – кодекс прославляє Бога за чуда його творіння, але також у ньому йдеться про наш обов'язок стосовно хворих, про любов до медицини, наукових знань, про уникнення хтивості й гордості, про повагу до старших лікарів. Не згадується в кодексі про професійні таємниці, аборти, еутаназію й про зваблювання пацієнтів.

**3. Женевська декларація** (документ опрацьований Всесвітньою медичною асоціацією **1948** року як „сучасну версію Клятви Гіппократа”) – вона не відкидає чітко евтаназії, немає згадки про зваблення пацієнтів, не йдеться в ній про святість і чистоту особистого життя.

**4.** Міжнародний кодекс медичної етики  
(документ, який Всесвітня медична  
асоціація прийняла **1949** року, із  
змiнами і доповненнями **1968, 1983,  
1994 рр.**, - документ, що визначає  
критерії неетичності в поведінці  
медичного працівника, а також обов'язку  
лікаря по відношенню до хворого і один  
до одного.

**Важливим є положення, при якому "завжди, коли обстеження або лікування вимагають знань, що перевищують його (лікаря - Авт.) здібності, він повинен запросити інших лікарів, що мають відповідну кваліфікацію".**

**Яскраво виражений правовий характер, колегіальний принцип прийняття рішень у ряді випадків у клінічній медицині базується саме на такому етичному положенні.) – надто загально описані обов'язки лікаря, виключає аборт і евтаназію.**

**Стосовно хворого “Міжнародний кодекс медичної етики” (1949р.)** визначає для лікарів наступні обов'язки: **“Лікар завжди повинен пам'ятати, що його обов'язок — збереження людського життя. Лікар повинен виявляти стосовно свого пацієнта повну лояльність і використовувати в допомогу йому усі свої знання. Усякий раз, коли дослідження або лікування вимагають знань, що перевищують його здібності, він повинен запросити інших лікарів, що мають відповідну кваліфікацію... Обов'язок лікаря — надати термінову допомогу, якщо він не впевнений, що інші фахівці хочуть або можуть її надати**

## 5. Хельсінська декларація

була опублікована у **1964** році, а **1975** року –  
допрацьована в Токіо.

Головні пункти Хельсінської декларації:

- тільки лікарі відповідної кваліфікації можуть займатися дослідженнями;
- незалежні етичні комітети зобов'язані перевіряти протоколи й видавати дозволи на проведення експериментів;
- можлива користь має бути більшою, ніж ризик;
- „турбота про людину має бути більшою за турботу про суспільство та науку”;
- повага до приватного життя й гідності людини;
- щиро й добровільно висловлена свідома згода.



## **6. Сіднейська декларація -**

виникла внаслідок початку використання в медицині трансплантації в **1968** р. як потрібний посібник, що окреслює час смерті донора, який перебуває в комі; було введено таке поняття, як „смерть мозку” замість попереднього – „смерть, пов’язана зі зупинкою серця”.

**7. Декларація з Осло** - документ на тему лікарських абортів, опублікований **1970** р., став потрібним внаслідок масового ухвалення в багатьох країнах світу законодавчих актів, що легалізували аборти.

**8.Токійська декларація  
(1975 р.)** – лікареві  
заборонено бути присутнім  
при тортурах або  
співпрацювати з учасниками  
голодування.

**9. Лісабонська декларація (1981 р.)** – було підтверджено багато невід'ємних прав пацієнта: мати змогу вибирати собі лікаря, прийняти або відмовлятися від лікування, мати право на таємницю, мати змогу контактувати з духовною особою своєї релігії, мати право померти з гідністю.

## **10. Інші декларації:**

декларація про права дитини **(1959)**, декларація про права розумово недорозвинених осіб **(1971)**, декларація про права інвалідів **(1975)** прийняті ООН.

Етичний кодекс українського лікаря (Любомир Пиріг – академік АМН, Валентин Кулініченко - к. філософ. наук) – прийняти його має Всеукраїнський З'їзд лікарів. Проект включає преамбулу і **5** розділів:

- 1.** Загальні положення.
- 2.** Основні принципи медичної етики та деонтології.
- 3.** Зобов'язання лікаря щодо пацієнта.
- 4.** Взаємостосунки і взаємодія медичних працівників інших професій.
- 5.** Виконання професійних обов'язків.

Усього – **46** статей.

**Суспільство завжди з цікавістю вивчало особистість лікаря, його поведінку.**

**Морально-етичні і професійні вимоги до лікаря ще два з половиною тисячоліття тому сформував Гіппократ у своїй відомій „Клятві”. З того часу змінилась медицина і відношення до неї, але незмінними залишились обов'язки лікаря: підтримувати життя, полегшити страждання хворого, зберігати професійну таємницю.**

Покликання лікаря – важкий жереб.

**М. Амосов** – приклад хірурга, який не зрадив покликанню. Недаремно у „Думках і серці” М. Амосов зазначає: „Не можна допускати в медицину людей без душі. Ні, я не хочу якось карати їх – вони скоюють злочин, проте не підсудний. Забрати дипломи... Чи, принаймні, відмежувати від лікувальної роботи. Хай сидять у лабораторіях.


Вчитель і лікар – два фахи, де любов до людини є обов'язковою. І держава повинна тут платити трохи більше...”.



# Історія розвитку медичної етики.

**Перші прогресивні концепції  
медичної етики, що дійшли до  
нас із глибин століть,  
зафіксовані в древньоіндійській  
книзі «Аюрведа» («Знання  
життя», «Наука життя», «Книга  
життя» —V—VI ст. до н.е.)**

**У ній поряд з розглядом проблем добра і справедливості висловлюються настанови лікареві бути жалісливим, доброзичливим, справедливим, терплячим, спокійним і ніколи не втрачати самовладання. Обов'язки лікаря полягають у постійній турботі про поліпшення здоров'я людей. Ціною свого життя медичний працівник повинен відстоювати життя і здоров'я хворого.**

A close-up photograph of a hand holding a magnifying glass over a document. The magnifying glass is positioned over the text, which is written in a dark blue, serif font. The background is a light-colored, textured surface, possibly a piece of paper or a book cover. The overall image has a blue border.

**Тут знаходимо досить чіткий  
портрет лікаря:  
«Він повинен мати чисте,  
співчутливе серце, правдивий  
характер, спокійний  
темперамент, вирізнятися  
великою поміркованістю і  
порядністю, постійним  
прагненням робити добро».**

**Етичний кодекс лікарів Древньої Індії встановлював для них наступні обов'язки:**

**"Вдень і вночі, як би не був ти зайнятий, ти повинен усім серцем і всією душею намагатися полегшити страждання твоїх пацієнтів. Ти не повинен залишати, або ображати, твоїх пацієнтів навіть заради порятунку власного життя, або збереження засобів до існування. Ти не повинен прелюбодіяти навіть у думках. Точно так само ти не повинен прагнути до володіння чужим майном...".**



**Великий розвиток медична етика одержала у Древній Греції і яскраво представлена в “Клятві Гіппократа”.**

**У ній чітко сформульовано професійний обов’язок лікаря: “Чесно і добросовісно служити хворій людині, в своїх діях утримуватись від нанесення будь-якої шкоди і несправедливості”.**

❖ **Медична етика прогресивних лікарів стародавності була спрямована проти: користолюбців, шарлатанів, здирників, що прагнуть нажитися за рахунок хворої людини.**

**Клятва Гіппократа дуже вплинула на розвиток медичної етики в цілому.**

**Великий давньогрецький  
лікар Гіппократ (460-377 рр.  
до н.е.) стверджував:  
"Мистецтво медицини  
включає три речі: лікаря,  
хворобу і хворого".**



"Лікар — служитель мистецтва і хворий повинен боротися з хворобою із самого її початку на стороні лікаря",  
— вважав Гіппократ.

**Клятва лікаря — моральне зобов'язання, прийняте перед державою. В часи Гіппократа клялися перед богами:  
"Клянуся Аполлоном лікарем, Асклепієм, Гігією і Панакеєю і всіма богами і богинями, призиваючи їх у свідки...".**

**Етичний кодекс лікарів  
Древнього Тибету, викладений  
у трактаті "Жуд-ші",  
переведений на російську мову  
наприкінці минулого століття  
лікарем П. Бадмаєвим, висував  
наступні положення.**

# **„Традиції лікарського стану вимагають дотримання 6 умов:**

- 1) Бути здатним до лікарської діяльності;**
- 2) Бути гуманним;**
- 3) Розуміти свої обов'язки;**
- 4) Бути приємним для хворих і не відштовхувати їх своїм обходженням;**
- 5) Бути старанним;**
- 6) Бути ознайомленим з науками”.**

**Середньовічний кодекс  
китайських лікарів,  
викладений у книзі  
"Тисяча золотих ліків",  
вважав обов'язковим, щоб  
лікар був справедливим і  
не жадібним.**

**"Він повинен відчувати почуття жалю до хворих і урочисто обіцяти полегшити страждання хворих незалежно від їхнього стану. Аристократ або проста людина, бідняк або багатій, літній або молодий, красивий або невродливий, ворог або друг, уродженець цих місць або чужоземець, розумний або неосвічений — усіх варто лікувати однаково.**

**Він повинен відноситися до страждань  
пацієнта, як до своїх власних, і  
прагнути полегшити його страждання,  
незважаючи на власні незручності,  
наприклад ,нічні виклики, погану  
погоду, голод, втому. Навіть неприємні  
випадки, наприклад абсцес, понос, рак  
варто лікувати без усякої ворожості.  
Той, хто додержується цих правил, —  
великий лікар, у протилежному випадку  
— він великий негідник''**

**Як і в Стародавній Греції, лікарі Середньовіччя приносили клятву на вірність своїй професії. Визначний представник, середньовічної медицини арабський філософ і лікар Авіценна (ІХ—Х ст.) у своїй праці «Канон лікарської науки» пише про те, що лікар має володіти очима сокола, руками дівчини, мудрістю змії і серцем лева.**



# Очи́ма со́кола



# Руками дівчини





# Мудрістю змії

# Серцем лева



**За пропозицією  
голландського лікаря  
Ніколаса ван Пульпа (XVII  
ст.), емблемою медиків стала  
– палаюча свічка.**

**Внутрішній зміст цього  
символу висловлений у  
девізі: «Згораю, щоб світити».**

**Представники медичної науки XVIII—XIX ст. теж внесли свій вклад у розвиток етичних ідей, і серед них значне місце належить**

**Д. С. Самойловичу.**

**За його словами, «лікарі повинні бути милосердними, співчутливими, послужливими, повинні любити свого ближнього, як самого себе».**

**Багато видатних вітчизняних  
медиків дуже вплинули на  
розвиток медичної етики в нашій  
країні.**

**Так, Матвій Якович Мудров  
(1776-1831) — основоположник  
клінічної медицини в Росії, вважав,  
що потрібно виховувати медичних  
працівників у дусі гуманізму,  
чесності і безкорисливості.**



*Матвей Яковлевич*  
МУДРОВ

1776—1834

**Він писав, що оволодіння лікарською професією повинно бути справою не випадку, а покликанням. М. Я. Мудров давав високу етичну оцінку праці жінок, які залучалися до догляду за хворими, і ласкаво називав їх «сиділками». Він відводив їм важливу роль у виходженні важкохворих і створенні сприятливої обстановки в лікарнях.**



**Питання медичної етики  
одержали подальший  
розвиток у працях**

**Н.І. Пирогова, С. П. Боткіна,  
І. П. Павлова і багатьох  
інших вчених.**




*Сергей Петрович*

**БОТКИН**

1832 - 1889

**Характерною рисою розвитку медичної етики в епоху капіталізму є скрупульозна деталізація норм поведіння медичних працівників. Так, у Східно-Галицькому деонтологічному кодексі, затвердженому наприкінці ХІХ ст., передбачаються такі пункти, у яких уточнюється, як поділяти гонорар при запрошенні до хворого другого лікаря, скільки чекати спізнілого на консиліум колегу й ін.**



**Значну роль у системі  
взаємин медичного  
працівника і пацієнта грають  
особистісні дані лікаря,  
медсестри, пацієнта,  
особливості його  
захворювання.**

**У різні історичні епохи в народів світу існували різні уявлення про медичну етику, пов'язані з устроєм життя, обумовлені національними, релігійними, культурними й іншими особливостями.**

**В Україні завжди  
приділялося, і на даний  
момент також  
приділяється велика  
увага етичним і  
деонтологічним  
питанням.**

**Усі кращі представники вітчизняної медицини, передаючи досвід своїм учням і послідовникам, вчать розуміти етику в медицині не тільки як правила професійного поведження, але і як поняття про обов'язок людини, що обрали медицину своєю професією, перед хворими і перед суспільством у цілому — громадянському обов'язку.**

# МЕДИЧНЕ ПРАВО



- Сознайся, - тихо по-гречески спросил  
Пилат, - ты великий врач?

- Нет, прокуратор, я не врач, - ответил  
арестант... - Мне пришли в голову кое-  
какие мысли, которые могли бы,  
полагаю, показаться тебе интересными, и  
я охотно поделился бы ими с тобой,  
тем более что ты производишь впечатление  
очень умного человека.

*“Мастер и Маргарита”, М. Булгаков*



**Медичне право – це самостійна  
комплексна галузь права, яка  
існує у всіх розвинених країнах  
Світу, включаючи наших  
найближчих сусідів.**

*Медичне право* - це галузь українського права, що формується, яка є сукупністю правових норм, які регулюють суспільні відносини, пов'язані з реалізацією прав громадян на здоров'я, зокрема, відносини між громадянином і лікувально-профілактичною установою, між пацієнтом і медичним працівником у сфері надання медичної допомоги, а також їх прав, обов'язків та відповідальності у зв'язку з проведенням діагностичних, лікувальних і санітарно-гігієнічних заходів.

**Медичне право також регулює інші правовідносини, що тісно пов'язані з охороною здоров'я.**

До охорони здоров'я відносяться суспільні відносини, що складаються в процесі реалізації прав громадян на охорону здоров'я, а саме:

- при наданні медичної допомоги;
- при організації лікувально-діагностичного процесу;
- при проведенні медико-профілактичних та санітарно-протиепідеміологічних заходів.

**До відносин, що тісно пов'язані з охороною здоров'я, відносяться наступні:**

- по організації та управлінню системою охорони здоров'я;
- по організації обов'язкового і добровільного медичного страхування;
- по проведенню ліцензування і акредитації медичних установ;
- з експертизи якості медичної допомоги.

# *Джерела медичного права*



**розподілені на 3  
категорії.**

## **I категорія:**

**Конституція України та Міжнародні НПА (Декларації, Конвенції, Пакти, Резолюції, Судові рішення Європейського суду з прав людини, ратифіковані ВРУ Міжнародні нормативно-правові акти, що видаються Всесвітніми організаціями, які спеціалізуються в галузі охорони здоров'я: Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), Всесвітня асоціація медичного права (ВАМП), Всесвітня медична асоціація (ВМА), Всесвітня психіатрична асоціація (ВПА) тощо) відповідно принципу пріоритету міжнародного права,**

## **II категорія:**

### **1. Закони України:**

**1.1. Кодифіковані (Цивільний кодекс України, Цивільно-процесуальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Сімейний кодекс України, Кодекс законів про працю України, Бюджетний кодекс України, Господарський кодекс України, Господарський процесуальний кодекс України, Кримінальний кодекс України, Кримінально-процесуальний кодекс України, Кримінально-виконавчий кодекс України)**

**1.2. Міжгалузеві закони (Про права споживачів, Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування тощо)**

**1.3. Галузеве законодавство (Основи законодавства України про охорону здоров'я та інші галузеві закони)**

**2. Укази Президента України,**

**3. Постанови Кабінету Міністрів України,**

**4. Цільові та Міжгалузеві комплексні програми,**


**5. Судова практика.**



## III категорія:

Підзаконні нормативно-правові акти (Накази, Інструкції, Листи).



A high-angle, close-up photograph of five young people (three men and two women) smiling and laughing joyfully. They are looking upwards towards the camera. The background is a bright, slightly overexposed sky. The text "ДЯКУЮ ЗА УВАГУ!" is overlaid in the center in a yellow, serif font.

ДЯКУЮ ЗА УВАГУ!